

Шармар О. М.
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
кримінального права,
Національна академія внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАВІДОМО НЕЗАКОННІ ЗАТРИМАННЯ, ПРИВІД, ДОМАШНІЙ АРЕШТ АБО ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», що затверджений Законом України від 24 лютого 2022 року «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», через початок військового вторгнення російської федерації на територію України в державі був введений воєнний стан.

Для забезпечення ефективності здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану ВРУ було прийнято низку Законів України, яким внесено зміни та доповнення до кримінального та кримінального процесуального законодавства України. У зв'язку з цим деякі положення складу кримінального правопорушення завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою отримали нову інтерпретацію. Затримання є тимчасовим запобіжним заходом, який застосовується до особи, яка підозрюється у вчиненні злочину і полягає в обмеженні її права на особисту свободу до 72 годин. Затримання застосовується з метою запобігти КП чи його припинити. Затримання здійснюється з підстав та в порядку, визначеному статтями 208-213 КПК. Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати 72 год з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами статті 209 цього Кодексу. Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу.

Привід – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у примусовому супроводженні особи (підозрюваного, обвинуваченого або свідка), до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу слідчого судді або суду про здійснення приводу, до місця її виклику (до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду) у зазначений в ухвалі час.

Затримання і привід є незаконними якщо вони здійснюються за відсутності вказаних у законі підстав або з порушенням умов, які визначають порядок їх застосування. Для прикладу, незаконним є затримання особи за відсутності підстав, передбачених ст. 208 КПК, або без складання протоколу, або якщо законно затримана особа продовжує утримуватись після закінчення строку затримання чи після постановлення слідчим суддею ухвали про її звільнення.

Домашній арешт є запобіжним заходом, який застосовується на підставі ухвали слідчого судді до особи, яка підозрюється або обвинувачується у

вчиненні КП, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі, і полягає у забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби та контролю за виконанням такої заборони органом Національної поліції шляхом відвідування житла цієї особи, вимоги надавати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, використання електронних засобів контролю.

Незаконним домашній арешт вважатиметься як за відсутності підстав для його застосування, передбачених законом (загальних підстав і умов застосування запобіжних заходів та особливостей, визначених у ст. 181 КПК), так і у випадку порушення порядку тримання особи під домашнім арештом. Наприклад, у: застосуванні домашнього арешту до особи, яка вчинила злочин, за який законом не передбачено покарання у виді позбавлення волі; порушенні строку тримання особи під домашнім арештом.

Тримання під вартою є найбільш суворим і винятковим запобіжним заходом, який застосовується на підставі ухвали слідчого судді, суду (за мотивованим клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, прокурора) до підозрюваного, обвинуваченого за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні злочину та наявності ризиків, які дають достатні підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії, що зашкодять інтересам досудового розслідування та/або судового розгляду кримінальної справи.

Незаконне тримання під вартою полягає в ізоляції підозрюваного, обвинуваченого від суспільства (позбавлення волі) і утриманні під вартою на строк, визначений законом матиме місце у випадку відсутності матеріально-правової (відсутність обґрунтованої підозри у вчиненні особою злочину) та/або процесуальної (відсутність ризику або ризиків, які дають достатні підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК) підстав для застосування тримання під вартою, порушення строків тримання під вартою, або порушення порядку продовження таких строків (для прикладу, без клопотання слідчого, погодженого з прокурором) або тримання під вартою у місцях, не передбачених законом (скажімо, в кабінеті слідчого чи у підвалі будівлі органу Національної поліції), а також тримання під вартою, коли відпали підстави для застосування запобіжних заходів взагалі (для прикладу, в ході досудового розслідування доведена невинність особи у вчиненні злочину) або для застосування саме цього запобіжного заходу (відсутність підстав, передбачених ч. 2 ст. 183 КПК).

Злочин, передбачений частинами 1 і 2 ст. 371, є закінченим з моменту вчинення передбачених у них дій.

Водночас необхідно зазначити, що у зв'язку із прийняттям змін до КПК зумовлених воєнним станом незаконність затримання і тримання під вартою отримує іншу інтерпретацію в частині процесуальної підстави. Зміни в законодавство передбачають, що на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені

законом строки слідчим суддею повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями передбачених статтями 109-115, 121, 127, 146, 146¹, 147, 152, 153, 185, 186, 187, 189-191, 201, 258-258⁵, 260-263¹, 294, 348, 349, 365, 377-379, 402-444 такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури з урахуванням вимог глави 37 цього Кодексу за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

За таких підстав незаконним тримання під вартою може вважатися, наприклад якщо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні відповідних злочинів, відбулося за відсутності керівника відповідного органу прокуратури.